

ВПЛИВ СТАБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ МВФ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН-БОРЖНИКІВ

У статті розглянуто негативний вплив МВФ (після його стабілізаційної політики) на економіку країн-боржників: їх залежність від експорту, іноземної допомоги і кредитів; залежність від розвинених держав, а в окремих випадках і підлегле становище у світовій економіці. Надмірне залучення зовнішніх позик породжує загрози для макроекономічної стабільності країн-боржників, оскільки підвищує вразливість національної фінансової системи до зовнішніх шоків.

Ключові слова: зовнішні займи, зовнішня заборгованість, реструктуризації зовнішнього державного боргу, боргові проблеми, кондішнеліті, МВФ.

Основною функцією МВФ є надання фінансової допомоги країнам-учасникам цієї установи, але подальша глобалізація світового господарства супроводжується відповідними змінами цілей і функцій організації. Крім надання фінансової допомоги з метою ліквідації тимчасових дефіцитів платіжних балансів, МВФ використовує також і фінансові інструменти для структурної перебудови економік країн світу. Це створює передумови для розвитку (або навпаки - уповільнення розвитку) національної виробничої інфраструктури та її залучення в глобальну обслуговуючу систему.

Україна як суб'єкт міжнародних відносин зі своєю ресурсоемною та достатньо відсталою економікою не може знову залишитися на узбіччі світової перебудови та закономірно повинна забезпечити формування власної нової політики сталого розвитку, орієнтованої на технологічне відновлення виробництва, зміну структури економіки та підвищення рівня матеріальних і соціальних стандартів власного населення, але, на жаль, не без допомоги МВФ.

Мета політики управління боргом – одержати найвищий ефект від фінансування за рахунок запозичених коштів та уникнути макроекономічних труднощів і проблем платіжного балансу в майбутньому [1-2]. Найбільшу складність для держави як у плані зростання зовнішньої заборгованості, так і в плані використання кредитів становлять запозичення, одержані від іноземних комерційних структур під гарантію уряду. Ці кредити, як підтверджує досвід багатьох країн, мають найнижчі показники щодо ефективності використання [3]. Досвід розвитку світової економіки підтвердив, що державний борг – це складне явище, зумовлене низкою факторів, яке в умовах кожної держави може мати свою специфіку. Державні запозичення не завжди призводять до банкрутства держави або до її зубожіння, а сама по собі наявність державного боргу не дає уявлення щодо реального стану державних фінансів [4]. Поряд з цим виникає необхідність подальшого аналізу проблеми значного зростання державного боргу, в тому числі й в Україні, залучення та використання позик для покриття дефіциту державного бюджету.

Метою нашої роботи є розгляд макроекономічної нестабільності країн – боржників під впливом стабілізаційної політики МВФ; оцінки ускладнення економічного стану від зовнішніх державних

запозичень; схем реструктуризації зовнішнього державного боргу та визначення рекомендацій щодо оптимізації боргової політики розвинених країн світу стосовно країн, що потребують зовнішніх запозичень.

Однією із спроб виходу з кризи макроекономічної нестабільності стало неохоче, але все більш часте звернення країн, схильних до високого рівня інфляції, дефіциту державного бюджету і нестачі іноземної валюти, разом зі значними зобов'язаннями перед іноземними кредиторами, до приватних міжнародних банків для проведення переговорів про погашення зовнішньої заборгованості. В основі переговорів лежить ідея продовжити терміни виплати основного боргу і відсотків по ньому, а також отримати доступ до нових джерел фінансування на більш сприятливих умовах. Проте звичайною процедурою стало попереднє проведення країною-боржником переговорів з МВФ, і лише після цього консорціями міжнародних банків погоджувалися на нове фінансування або відстрочку. Боржники були вимушені погоджуватися на довгострокову процедуру («кондішнеліті», conditionality – вимоги МВФ до країни-позичальника провести реформи в податковій, фінансовій та зовнішньоторговельній сферах як умова отримання кредиту для подолання труднощів у платіжному балансі) і проведення жорсткої «політики стабілізації» МВФ, щоб отримати доступ до коштів фонду більше квоти своєї країни. Приватні банки розглядали успіх переговорів з МВФ як свідчення відновлення кредитоспроможності і серйозного наміру країн, що заборгували, розплачуватися з боргами і заробляти валюту на погашення раніше накопиченої заборгованості. Стабілізаційна програма МВФ репрезентована чотирма основними компонентами [5]:

1. Відміна або лібералізація валютного та імпортного контролю.

2. Зниження обмінного курсу місцевої валюти.

3. Жорстка внутрішня антиінфляційна програма, що містить:

а) контроль за кредитами банків з метою підвищити їх процентні ставки і збільшити величину резервів;

б) урядовий контроль за дефіцитом державного бюджету шляхом скорочення витрат, перш за все в соціальній сфері на найбільш частину населення і на продоволючі субсидії, разом із збільшенням податків і ціни продукції державних підприємств;

в) контроль за заробітною платою, щоб її зростання відставало від темпів інфляції (тобто відмова від індексації

заробітної плати);

г) зняття різних форм контролю за цінами і заохочення свободи ринків.

4. Заохочення іноземних інвестицій і відкриття економіки країни світовому господарству.

На сьогодні найвідоміші сім основних схем реструктуризації зовнішнього державного боргу: зовнішній борг – облігації; зовнішній борг-акції; зовнішній борг-експорт; зовнішній борг-внутрішній борг; зовнішній борг-екологія; викуп зовнішнього боргу; списання зовнішнього боргу. Застосування цих методів дало низці країн можливість розв'язати проблему непомірного обслуговування державного боргу, домогтися довіри інвесторів, досягти фінансової стабілізації [6].

Для отримання кредитів і, що ще більш важливо, початку переговорів з приватними банками про нові запозичення всі боржники повинні погодитися на проведення деяких стабілізаційних процедур. Хоча ці процедури можуть сприяти зниженню темпів інфляції і поліпшенню платіжних балансів, що беруть участь у подібних програмах країн, що розвиваються [7], але політично вони вкрай непопулярні, оскільки підривають зусилля з розвитку і лягають непомірним тягарем на верстви населення з низькими і середніми доходами. До того ж ставлення до них неоднозначне: часто лідери країн, що розвиваються, бачать у них подвійні стандарти, коли від них вимагають жорстких заходів для наведення ладу в державних бюджетах і при цьому не реагують на величезний торговий дефіцит США – найбільшого боржника світу. Нарешті, політику МВФ економісти школи залежності розглядають як провідника інтересів індустріальних країн, зацікавлених перш за все в збереженні убогості та залежності Третього світу, щоб забезпечити безперешкодне функціонування глобальної ринкової структури. Наприклад, прихильник теорії залежності Черіл Пейер у своїй критиці МВФ і його стабілізаційних програм стверджує, що МВФ функціонує в межах Першого світу, його пануючої торгової системи «як інструмент насадження імперіалістичної фінансової дисципліни по відношенню до бідних країн», створюючи таким чином систему «міжнародної феодалної залежності» або боргового рабства, в умовах якої проблеми платіжних балансів країн, що розвиваються, швидше увіковічуються, ніж наближаються до розв'язання. Далі Пейер стверджує, що МВФ спонукає країни, які розвиваються, проводити зайві запозичення, загрожуючи їм відлученням від джерел фінансування, що може несприятливо позначитися на процесі розвитку та приводити до підриву програм розвитку. Надмірні запозичення стають джерелом нових проблем у майбутніх платіжних балансах, так що виникає замкнене коло, в якому країнам-боржникам доводиться прискорювати біг для того, щоб залишитися на колишньому місці [8].

Менш радикально настроєні оглядачі ставляться до МВФ нейтрально, не звинувачуючи його в будь-яких пристрастях: вони вважають, що він виконує довірений йому, але застарілий мандат утримання в робочому стані глобального капіталістичного ринку за допомогою застосування ортодоксальних короткострокових заходів фінансової політики. Його головна мета – забезпечити підтримку «впорядкованої міжнародної системи» обмінних курсів національних валют, здатної забезпечити співпрацю в грошовій сфері, розширити

міжнародну торгівлю, контролювати інфляцію, сприяти стабільності обмінних курсів і, найголовніше, надавати країнам допомогу в подоланні короткострокових збоїв у платіжних балансах шляхом надання дефіцитних валютних ресурсів. На жаль, у торговому світі жорсткої нерівності проблеми платіжних балансів багатьох країн, що розвиваються, набули структурного і довготривалого характеру, внаслідок чого накладення на них короткострокових стабілізаційних програм може породжувати затяжні кризи в розвитку (може настати економічна стагнація, зростання безробіття, скорочення доходів на душу населення та інші негативні наслідки) [9].

Без кардинальної перебудови внутрішньої економіки країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою, і встановлення нового світового порядку ухвалення ортодоксального економічного курсу для регулювання платіжних балансів може піддати небезпеці систему, яку МВФ намагається зберегти. Хоча МВФ, можливо, виходив зовсім не із зловісних задумів, критика Пейера та інших прихильників теорії залежності жорсткої обмежувальної фінансової політики МВФ має свій резон: подібний курс ліг дуже важким, не завжди виправданим, тягарем на країни, з яким вони не були в змозі справитися. На щастя, до кінця десятиріччя МВФ став виявляти більшу гнучкість. Цей новий підхід більш логічний, гуманний і, нарешті, більше орієнтований на розвиток порівняно з попередніми стабілізаційними програмами (можливо за допомогою адаптаційних структурних кредитів Всесвітнього банку).

На відміну від стабілізаційної політики МВФ, короткострокової за своєю природою, Всесвітній банк надає довготривалі кредити на структурну перебудову (адаптацію) економіки. Мета подібного підходу – поліпшення середовища для здійснення ефективної макроекономічної політики, спрямованої на: мобілізацію внутрішніх заощаджень за допомогою податкової і фінансової політики; підвищення ефективності державного сектора за допомогою раціонального розподілу державних інвестицій і поліпшення роботи державних підприємств; підвищення продуктивності інвестицій у державному секторі економіки шляхом лібералізації торгівлі і внутрішньої економічної політики; інституційні реформи для підтримки процесів перебудов.

Хоча країни, що розвиваються, та з перехідною економікою і несуть певну частку відповідальності за накопичення значних зовнішніх боргів, вона буває вимушеною, оскільки економічна ситуація часто не піддається їх контролю. Фактично подібне становище поглиблюється політикою економічної стабілізації, що проводиться з себе вдома розвиненими країнами, яка викликає зростання процентних ставок, глобальний спад в економіці і скорочення попиту на експортну продукцію країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою.

Зовнішня заборгованість Третього світу часто розглядається як найскладніша міжнародна фінансова проблема. Але для бідняків і людей середнього достатку в світі, що розвивається, чие економічне благополуччя було принесено і дотепер приноситься в жертву з метою виправити хитке становище своїх правителів, що заборгували, і врятувати їх від банкрутства, Жертвами боргової проблеми є не тільки

жителі Третього світу. Платники податків у розвинених країнах вимушені виділяти все більш коштів для повернення минулих боргів комерційним банкам, у яких гарантом виступає держава [10].

Фахівець з країн, що розвиваються, Джон Каванаг таким чином оцінив подібну ситуацію: МВФ у багатьох відношеннях нагадує середньовічного лікаря, який лікує всі хвороби за допомогою п'явок, що обезкровлюють пацієнта. На його думку, фонд вельми успішно мобілізує ресурси країн на оплату боргів комерційним банкам, але подібні дії руйнівні з позицій довготривалого здоров'я цих країн [11].

Багато обтяжених важкою заборгованістю країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою, опинилися в глухому куті: виплата заборгованості відволікає ресурси від економічного розвитку, тоді як його прискорення – єдиний надійний засіб уникнути боргової пастки. Велика небезпека, що тривалий економічний спад не дозволить їм відновити щонайменше протягом життя одного покоління навіть той низький життєвий рівень, якого вони досягли.

Незважаючи на різноманітність і відмінності кваліфікаційних систем, більшість країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою стикаються з низкою однотипних проблем. Це необхідність послаблення убогості, нерівності і безробіття, забезпечення мінімального рівня освіти, медичного обслуговування, житлових умов і продовольства, розширення економічних і соціальних можливостей для всіх членів суспільства і зміцнення національної державності. Схожість задач викликана наявністю загальних проблем у більшості країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою, – масові масштаби і хронічний характер абсолютного зубожіння, високий рівень безробіття і неповної зайнятості, нерівність у розподілі доходів, низький рівень продуктивності в аграрному секторі і його стагнація, прірва між життєвим рівнем і економічними можливостями міського і сільського населення,

загрозливі масштаби руйнування довілля, архаїчні системи освіти і охорони здоров'я, катастрофічний стан тривалого балансу і зовнішньої заборгованості, тривала залежність від іноземних, не завжди відповідних, технологій, інститутів і ціннісних систем.

Проведений аналіз показав, що в багатьох країнах високий рівень зовнішнього боргу є серйозним чинником фінансової дестабілізації і уповільнення темпів економічного розвитку. Зовнішній борг на стадії його погашення стає причиною відтоку доходів з національної економіки. Крім того, зовнішній борг у багатьох випадках породжує ускладнення у сфері платіжного балансу. Надмірне покладання на залучення зовнішніх позик підвищує уразливість фінансової системи країни до раптової девальвації обмінного курсу і припинення надходження іноземного капіталу.

Тому за наслідки глобальної кризи повинні нести відповідальність всі його учасники. Багатьом країнам, що розвиваються (країни Азії, Латинської Америки, Африки та деякі країни СНД з перехідною економікою, що тяжіють до економік Третього світу), доведеться пройти важкий період адаптації. Розвиненим же країнам необхідно ослабити жорстку монетарну політику і заохочувати імпорт з країн світу, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Знадобляться і деякі додаткові заходи (наприклад, виплата відсотків у місцевих валютах або встановлення верхньої межі процентних ставок). Не можна припуститися продовження практики, коли комерційні банки відшкодовують свої втрати за рахунок платників податків розвинених країн. МВФ, Всесвітній банк та інші міжнародні фінансові організації повинні забезпечити країни, що розвиваються, достатнім обсягом ліквідних засобів і проводити гнучку політику, яка сприятиме здійсненню необхідної адаптації без подальшого збитку для зростання і рівності. Але з довготривалих позицій, мабуть, найважливіше – поступова перебудова всієї міжнародної торгової і фінансової системи.

Список літератури

1. Вахненко, Т. П. Концептуальні засади управління національним боргом України [Текст] / Т. П. Вахненко // Економіка України. – К., 2007р. – № 1. – С. 14-24.
2. Вахненко, Т. П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи [Текст] / Т. П. Вахненко // Фінанси України. – К., 2010. – № 6. – С. 14-28.
3. Буковинський, С. А. Зростання ролі міжнародного кредитування [Текст] / С. А. Буковинський, Т. Є. Унковська // Фінанси України. – К., 2007. – № 10. – С. 3-18.
4. Галан, Н. І. Трансформація державного боргу у світовому господарстві [Текст] / Н. І. Галан // Фінанси України. – К., 2008. – № 5. – С. 68-73.
5. Ярошевич, Н. Б. Управління державним боргом: зарубіжний досвід та українська реальність [Текст] / Н. Б. Ярошевич, А. В. Мазур // Науковий вісник НЛТУ. – 2007. – № 17. – С. 266-271.
6. Зражевська, Н. В. «Механізм реструктуризації зовнішнього державного боргу [Текст] / Н. В. Зражевська // Фінанси України. – К., 2005. – № 9. – С. 46-55.
7. Rodrik, D. The limits of trade policy reform in developing countries [Text] / Dani Rodrik // Journal of Economic Perspectives 6, 1992. – p. 87-105.
8. Payer, Ch/ The Debt Trap: The IMF and the Third World [Text] / Cheryl Payer. – New York: Monthly Review, 1974. – p. 1-49.
9. Рожко, О. В. Економічна природа та значення державного кредиту в економіці України [Текст] / О. В. Рожко // Банківська справа. – 2008. – № 4. – С. 81-89.
10. Cohen, B. J. What ever happed to the LDC debt crisis? [Text] / Benjamin J. Cohen // Challenge, May-June 1991. – pp. 47-51.
11. Тодаро, М. П. Экономическое развитие: учебник [Текст] / Микаэль П. Тодаро; пер. с англ. под. ред. С. М. Яковлева, Л. З. Зевина. – М. : Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997. – 671 с.

РЕЗЮМЕ

Мирошниченко Юлія

Влияние стабилизационной политики МВФ на экономику стран-должников

В статье рассматривается негативное влияние МВФ (после его стабилизационной политики) на экономику стран - должников: их зависимость от экспорта, иностранной помощи и кредитов, зависимость от развитых государств, а в ряде случаев и подчиненное положение в мировой экономике. Чрезмерное привлечение внешних займов

порождает угрозы для макроэкономической стабильности стран - должников, поскольку повышает уязвимость национальной финансовой системы от внешних факторов.

RESUME

Miroshnychenko Yulia

Effect of IMF stabilization policy on the economies of countries-debtors

The article describes the negative influence of the IMF (after its stabilization policy) on the economies of countries - debtors: their dependence on exports, foreign aid and loans, the dependence on the developed countries, and in some cases, the subordinate position in the world economy. Excessive foreign borrowing creates a threat to macroeconomic stability of countries - debtors, since it increases the vulnerability of the domestic financial system to external shocks.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2013 р.